

УДК 343.346

DOI <https://doi.org/10.32782/ln.2023.19.32>

Назимко Є. С.

*доктор юридичних наук, професор,
перший проректор
Донецького державного університету внутрішніх справ*

Кисько А. І.

*кандидат юридичних наук,
доцент кафедри оперативно-розшукової діяльності
та інформаційної безпеки факультету № 3
Донецького державного університету внутрішніх справ*

Пономарьова Т. І.

*кандидат юридичних наук,
завідувач науково-дослідної лабораторії
з проблем запобігання кримінальним правопорушенням факультету № 3
Донецького державного університету внутрішніх справ*

КЛАСИФІКАЦІЯ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ У СФЕРІ БЕЗПЕКИ ДОРОЖНЬОГО РУХУ

Постановка проблеми. Проблема об'єкта кримінального правопорушення – хоча й не нова, але одна з найважливіших у науці кримінального права. Будь-яке кримінально-правове дослідження проблеми відповідальності за конкретне діяння або групу однорідних діянь, насамперед, як вихідну позицію, передбачає аналіз об'єкта кримінального правопорушення. В свою чергу, виокремлення та групування кримінальних правопорушень за узагальнюючим їх об'єктом створює сприятливі умови для детального та багатостороннього аналізу певної групи суспільних відносин в конкретній сфері людської діяльності. Однією з таких сфер є безпека руху та експлуатації транспорту, кримінально-правовій охороні якої присвячений розділ XI Особливої частини Кримінального Кодексу України (далі – КК України) [1, с. 1].

Розвиток національного законодавства у сфері кримінально-правової охорони безпеки дорожнього руху та експлуатації транспорту, аналіз відповідних наукових досліджень з цієї

теми свідчить про те, виокремленню родового об'єкту цієї групи діянь та нормативному його відображенню у розділі XI Особливої частини КК України передував довгий шлях наукового пізнання. Можна констатувати, що на теперішній час питання щодо родового об'єкту цієї групи діянь є вирішеним. Однак розподілу цього об'єкта на певні узагальнюючі групи – видові об'єкти – в науці приділено недостатньо уваги. Беззаперечно, чітке виокремлення в рамках діянь проти безпеки дорожнього руху та експлуатації транспорту певних груп діянь за ознаками видових об'єктів має сприяти підвищенню ефективності діяльності із застосування відповідних кримінально-правових норм.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Необхідно зазначити, що загальні проблеми об'єкта кримінальних правопорушень достатньо глибоко і фундаментально досліджені М.І. Мельником, В.Я. Тацієм, Є.В. Фесенком, М.І. Хавронюком та іншими правниками. Дослідженням об'єкту кримі-

нальних правопорушень проти безпеки руху та експлуатації транспорту присвячені роботи В.І. Борисова, С.В. Гізімчука, В.О. Глушкова, В.А. Мисливого та інших вчених. Проте питання виокремлення видових об'єктів кримінальних правопорушень проти безпеки руху та експлуатації транспорту залишається малодослідженим.

Метою статті є обґрунтування доцільності класифікації кримінальних правопорушень проти безпеки руху та експлуатації транспорту на підставі виокремлення видових об'єктів цієї групи діянь. Для досягнення обраної мети в статті робиться спроба вирішити наступні завдання: проаналізувати теоретичні підходи до класифікації об'єктів злочинів, в тому числі й об'єктів діянь проти безпеки руху та експлуатації транспорту; на підставі виокремлення видових об'єктів діянь, передбачених розділом XI Особливої частини КК України, запропонувати власну класифікацію діянь проти безпеки руху та експлуатації транспорту. Наукова новизна дослідження полягає у тому, що вперше в теорії кримінального права запропоновано класифікувати кримінальні правопорушення проти безпеки руху та експлуатації транспорту на підставі виокремлення видових об'єктів цієї групи злочинів.

Викладення основного матеріалу. Не втручаючись до дискусії щодо переваг та недоліків концепцій «об'єкт злочину – суспільні відносини», «об'єкт злочину – порядок суспільних відносин», «об'єкт злочину – суб'єктивні права», «об'єкт злочину – блага», «об'єкт злочину – інтереси» тощо, слід погодитись з П.П. Андрушком, який справедливо вказує, що жодна з них не може вважатись єдино правильною («істиною в останній інстанції»), кожна з них має право на існування, оскільки має як позитивні, об'єктивно безспірні моменти, так і спірні чи неприйнятні моменти, перш за все з методологічної точки зору [1, с. 46].

Нами вже обстоювалась точка зору щодо доцільності використання концепції «об'єкт

злочину – цінності», яку в сучасному кримінальному праві України розробляють в своїх працях Є.В. Фесенко [2, с. 151]. Відповідно до цієї концепції «...об'єкт як елемент складу злочину – це цінності, що охороняються кримінальним законом, проти яких спрямовано злочинне діяння і яким воно може заподіяти або спричиняє шкоду» [3, с. 127]. З точки зору Є.В. Фесенка, «цінності – це різноманітні об'єкти матеріального світу, в тому числі і сама людина, які мають суттєве позитивне значення для окремих осіб, соціальних груп і суспільства в цілому» [4, с. 51]. Погоджуючись з наведеним визначенням цінностей як об'єкту злочину, зазначимо, що вони також можуть мати суттєве позитивне значення для держави, оскільки саме вона визначає в законі коло цінностей, за посягання на які може наставати кримінальна відповідальність, та є найголовнішим суб'єктом розроблення концепції, визначення шляхів та реалізації політики у сфері протидії злочинності.

В теорії кримінального права розроблені різні підходи до класифікації об'єкту злочину. Найпоширенішою серед існуючих в літературі є трьохступенева класифікація «по вертикалі». У ній розрізняють загальний, родовий та безпосередній об'єкти злочину. Виходячи з положень концепції «об'єкт злочину – суспільні відносини», під загальним об'єктом злочинів визначається вся сукупність суспільних відносин, які охороняє кримінальне законодавство; під родовим об'єктом злочинів розуміють суспільні відносини, на які посягає певна група злочинів; під безпосереднім – суспільні відносини, на які посягає конкретне злочинне діяння [5, с. 81-82].

Як справедливо зазначає В.Я. Тацій, цей розподіл має важливе теоретичне і практичне значення, оскільки дозволяє з'ясувати сутність об'єктів злочинів, а також відносин, що охороняються кримінальним законом, визначити дію об'єкта на розвиток кримінального законодавства, сприяє здійсненню практики застосування діючих кримінально-правових норм [6, с. 78].

Однак з точки зору концепції «об'єкт злочину – цінності» класифікація об'єктів злочину «по вертикалі» має дещо інший вигляд. Виходячи з цієї концепції, під загальним об'єктом злочину слід розуміти всю сукупність цінностей, які охороняються законом України про кримінальну відповідальність (ч. 1 ст. 1 КК України). Зрозуміло, що уся зазначена сукупність цінностей не може бути об'єктом злочину. Більш правильним до цієї сукупності цінностей є застосування поняття «об'єкт кримінально-правової охорони», що виходить з положень ст. 1 КК України.

Тобто, «вертикальна класифікація» за умов використання ціннісної концепції об'єкта злочину, не включає в себе загальний об'єкт. Мова йде про родовий, видовий та безпосередній об'єкти злочину. Як стверджує А.М. Бабенко, ця класифікація є логічною, оскільки ґрунтується на співвідношенні філософських категорій «загального», «особливого» та «окремого» і цілком відповідає потребам практики [7, с. 21].

В.Я. Тацій вказує, що під родовим (груповим) об'єктом розуміють об'єкт, що охоплює певне коло тотожних або однорідних за своєю соціально-політичною і економічною сутністю суспільних відносин, які повинні охоронятись в силу цього єдиним комплексом взаємопов'язаних кримінально-правових норм [6, с. 85]. З точки зору ціннісної концепції об'єкта злочину, родовий об'єкт злочину – це охоронювані кримінальним законом цінності, на які посягає певна група злочинів, залежно від чого визначено відповідні розділи Особливої частини КК України [5, с. 81].

Безпосередній об'єкт злочину – це конкретна (конкретні) цінність (цінності), якій (яким) завдається шкода під час вчинення злочину.

Для того, щоб бути поєднаними в одному розділі Особливої частини КК України об'єктам усіх складів злочинів, що входять до цього розділу, мають бути властиві узагальнюючі їх риси – родові ознаки. Для більш детальної систематизації статей в самому розділі необхідно

поділити об'єкти злочинів за об'єднуючими, тільки їм властивими рисами – видовими ознаками. При цьому жоден із безпосередніх об'єктів злочинів не втрачає тільки йому властивих рис – спеціальних ознак.

Прийнято вважати, що підставою об'єднання окремих складів злочинів у групи та розміщення таких груп в Особливій частині КК України, виступає родовий об'єкт злочинів, а назва розділу Особливої частини відображає (має відображати) специфіку родового об'єкта. Оскільки XI розділ Особливої частини КК України має назву «Злочини проти безпеки руху та експлуатації транспорту» можна зробити висновок, що родовим об'єктом злочинів, які у ньому передбачені, є безпека руху та експлуатації транспорту.

Аналіз безпосередніх об'єктів злочинів, які передбачені статтями розділу XI Особливої частини КК України, та їх розташування в цьому розділі дає підстави стверджувати, що їх розташовано за ознакою видового об'єкта кримінальних правопорушень. Для їх виокремлення необхідно проаналізувати сучасні підходи до класифікації злочинів, передбачених розділом XI Особливої частини КК України.

Так, А.В. Савченко залежно від послідовності розташування в нормах КК України, безпосереднього об'єкта та виду транспорту всі злочини проти безпеки руху та експлуатації транспорту поділяє на три види (групи): 1) злочини, що вчиняються на залізничному, водному чи повітряному транспорті (ст. ст. 276-285 КК України); 2) злочини, котрі вчиняються на автомобільному та міському електротранспорті (ст. ст. 286-290 КК України); 3) злочини, які полягають у порушенні чинних на транспорті правил і в пошкодженні магістральних трубопроводів (ст. ст. 291 та 292 КК України) [8, с. 453].

В.О. Навроцький зазначає, що злочини проти безпеки руху та експлуатації транспорту можуть бути згруповані за багатьма критеріями. Найбільш поширеною, з точки зору вченого, є класифікація, проведена з вра-

хуванням видів транспорту, безпека руху та експлуатація яких порушується. За таким критерієм можна виділити злочини, які посягають на безпеку руху та експлуатації: 1) усіх видів транспорту (ст. ст. 277, 279-280, 291 КК України); 2) залізничного, водного, повітряного, водного та магістрального трубопровідного транспорту (ст. ст. 276, 278, 281-285, 292 КК України); автомобільного та міського електричного транспорту (ст. ст. 286-290 КК України) [8, с. 398].

В цілому розділяючи підходи вчених до класифікації злочинів, передбачених розділом XI Особливої частини КК України, зазначимо, з нашої точки зору критерієм поділу діянь, передбачених нормами, об'єднаними у зазначений розділ має виступати видовий об'єкт злочинів. Як зазначає О.О. Дудоров, займаючи проміжне становище між родовим і безпосереднім об'єктами, будучи частиною родового об'єкта і знаходячись з останнім у співвідношенні «вид»-«рід», видовий об'єкт дає змогу виокремити специфічні групи злочинних посягань на близькі, взаємопов'язані соціальні цінності [9, с. 73-74].

Загалом розуміння змісту категорії «безпека» включає відсутність небезпеки та наявність стану захищеності життєво важливих інтересів індивіда, суспільства, держави від внутрішніх та зовнішніх загроз. Онтологічний аспект цього аналізу визначає «безпеку» як певну якість буття людини, що визначає мету та результат діяльності людини щодо захисту від загрозливих чинників, подій та явищ [10, с. 10].

В цьому контексті під безпекою руху та експлуатації транспорту прийнято розуміти таку діяльність учасників руху під час руху транспортних засобів чи підготовки транспортного засобу до нього або іншу участь у русі транспорту, яка унеможливує спричинення шкоди життю чи здоров'ю людини або майнової шкоди в результаті належного виконання чинних на транспорті правил [11, с. 57]. В.О. Навроцький під безпекою руху та експлуатації розуміє відсутність небез-

пеки, такий стан, за якого не заподіюється і не може бути заподіяна шкода життю і здоров'ю людей, власності, іншим соціальним цінностям внаслідок руху або експлуатації джерел підвищеної небезпеки транспортних засобів відповідних видів, а також функціонування матеріальної інфраструктури об'єктів транспорту [12, с. 802].

Висновки. Таким чином, проведене дослідження дозволяє підсумувати, можливість виокремити наступні видові об'єкти в родовому об'єкті кримінальних правопорушень проти безпеки руху та експлуатації транспорту: безпека руху та експлуатації залізничного транспорту; безпека руху та експлуатації морського та річкового транспорту; безпека руху та експлуатації автомобільного транспорту та міського електротранспорту; безпека руху та експлуатації авіаційного транспорту; безпека руху та експлуатації магістрального трубопровідного транспорту. На підставі цього, доцільним вважаємо використання такої класифікації кримінальних правопорушень проти безпеки руху та експлуатації транспорту: кримінальні правопорушення проти безпеки руху та експлуатації залізничного транспорту; кримінальні правопорушення проти безпеки руху та експлуатації морського та річкового транспорту; кримінальні правопорушення проти безпеки руху та експлуатації автомобільного транспорту та міського електротранспорту; кримінальні правопорушення проти безпеки руху та експлуатації авіаційного транспорту; кримінальні правопорушення проти безпеки руху та експлуатації магістрального трубопровідного транспорту.

З нашої точки зору, така класифікація кримінальних правопорушень проти безпеки руху та експлуатації транспорту надасть змогу більш детального дослідження тих цінностей, за посягання на які встановлено кримінальну відповідальність розділом XI Особливої частини КК України, та сприятиме підвищенню ефективності правозастосовної практики у цьому напрямі.

Анотація

У статті автори розглядають особливості класифікації кримінальних правопорушень у сфері безпеки дорожнього руху. Вказується, що розвиток національного законодавства у сфері кримінально-правової охорони безпеки дорожнього руху та експлуатації транспорту, аналіз відповідних наукових досліджень з цієї теми свідчить про те, виокремленню родового об'єкту цієї групи кримінальних правопорушень та нормативному його відображенню у розділі XI Особливої частини КК України передував довгий шлях наукового пізнання. Констатовано, що на теперішній час питання щодо родового об'єкту цієї групи кримінальних правопорушень є вирішеним. Однак розподілу цього об'єкта на певні узагальнюючі групи – видові об'єкти – в науці приділено недостатньо уваги. Беззаперечно, чітке виокремлення в рамках суспільно небезпечних діянь проти безпеки дорожнього руху та експлуатації транспорту певних груп кримінальних правопорушень за ознаками видових об'єктів має сприяти підвищенню ефективності діяльності із застосування відповідних кримінально-правових норм. Підсумовано, що можливість виокремити наступні видові об'єкти в родовому об'єкті кримінальних правопорушень проти безпеки руху та експлуатації транспорту: безпека руху та експлуатації залізничного транспорту; безпека руху та експлуатації морського та річкового транспорту; безпека руху та експлуатації автомобільного транспорту та міського електротранспорту; безпека руху та експлуатації авіаційного транспорту; безпека руху та експлуатації магістрального трубопровідного транспорту. На підставі цього, доцільним є використання такої класифікації кримінальних правопорушень проти безпеки руху та експлуатації транспорту: кримінальні правопорушення проти безпеки руху та експлуатації залізничного транспорту; кримінальні правопорушення проти безпеки руху та експлуатації морського та річкового транспорту; кримінальні правопорушення проти безпеки руху та експлуатації автомобільного транспорту та міського електротранспорту; кримінальні правопорушення проти безпеки руху та експлуатації авіаційного транспорту; кримінальні правопорушення проти безпеки руху та експлуатації магістрального трубопровідного транспорту.

Ключові слова: кримінальні правопорушення, дорожній рух, експлуатація транспорту, запобігання, об'єкт, транспортний засіб, класифікація.

Nazymko Ye. S., Kysko A. I., Ponomarova T. I. Classification of criminal offenses in the field of traffic safety

In the article, the authors consider the peculiarities of the classification of criminal offenses in the field of road traffic safety. It is indicated that the development of national legislation in the field of criminal law protection of road traffic safety and operation of transport, the analysis of relevant scientific research on this topic indicates that the identification of the generic object of this group of criminal offenses and its normative reflection in Chapter XI of the Special Part of the Criminal Code of Ukraine preceded by a long path of scientific knowledge. It has been established that the issue of the generic object of this group of criminal offenses is currently resolved. However, insufficient attention has been paid to the division of this object into certain generalizing groups - species objects - in science. Undoubtedly, the clear separation of certain groups of criminal offenses within the framework of socially dangerous acts against road traffic safety and operation of transport based on the characteristics of specific objects should contribute to increasing the effectiveness of the application of relevant criminal law norms. It was concluded that it is possible to single out the following types of objects in the generic object of criminal offenses against traffic safety and operation of transport: safety of traffic and operation of railway transport; safety of movement and operation of sea and river transport; traffic safety and operation of road transport and urban electric transport; safety of

movement and operation of aviation transport; safety of movement and operation of main pipeline transport. Based on this, it is appropriate to use the following classification of criminal offenses against traffic safety and operation of transport: criminal offenses against traffic safety and operation of railway transport; criminal offenses against traffic safety and operation of sea and river transport; criminal offenses against traffic safety and operation of road transport and urban electric transport; criminal offenses against traffic safety and operation of aviation transport; criminal offenses against traffic safety and operation of main pipeline transport.

Key words: criminal offenses, road traffic, operation of transport, prevention, object, vehicle, classification.

Список використаних джерел:

1. Гізімчук С.В. Кримінальна відповідальність за порушення правил, норм та стандартів, що стосуються забезпечення безпеки дорожнього руху: автореф. дисерт. на здобуття наук. ступеня кандидата юрид. наук: спец. 12.00.08 «Кримінальне право та кримінологія; кримінально-виконавче право». Х., 1999. 20 с.
2. Назимко Є. Обґрунтування доцільності встановлення міри покарання в кримінально-правових санкціях з позиції застосування ціннісної концепції об'єкта злочину. *Підприємництво, господарство і право*. 2009. №6. С. 150-153.
3. Кримінальне право України. Загальна частина: підруч. для студентів юрид. вузів і фак. / За ред. П.С. Матишевського, П.П. Андрушка, С.Д. Шапченка. К., 1997. 512 с.
4. Фесенко Є.В. Злочини проти здоров'я населення та системи заходів з його охорони: монографія. К.: Атіка, 2004. 280 с.
5. Сучасне кримінальне право України: курс лекцій / А.В. Савченко, В.В. Кузнєцов, О.Ф. Штанько. 2-е вид., виправ. та доповн. К.: Вид. ПАЛИВОДА А.В., 2006. 636 с.
6. Таций В.Я. Объект и предмет преступления в советском уголовном праве. Харьков: Вища школа, 1988. 184 с.
7. Женунтій В.І., Бабенко А.М. Незаконне культивування наркотиковмісних рослин: кримінально-правовий та кримінологічний аспекти, запобігання: монографія. ДЮІ ЛДУВС ім. Е.О. Дідоренка. Донецьк: вид-во «Вебер» (Донецька філія), 2009. 222 с.
8. Кримінальне право України. Особлива частина: Підручник. Вид. 2-ге, переробл. та допов. / За ред. М.І. Мельника, В.А. Клименка. К.: Атіка, 2008. 712 с.
9. Дудоров О.О. Проблеми кримінально-правової охорони системи оподаткування України: дис. на здобуття наук. ступеня доктора юридичних наук: спец. 12.00.08 «Кримінальне право та кримінологія; кримінально-виконавче право». Луганськ, 2007. 513 с.
10. Горбулін В.П. Національна безпека: український вимір / В.П. Горбулін, О.В. Литвиненко; Інститут проблем національної безпеки Ради національної безпеки і оборони України. К. : Інтертехнологія, 2008. 104с.
11. Бабанін С.В. Кримінальна відповідальність за порушення чинних на транспорті правил: дисерт. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук: спец. 12.00.08 «Кримінальне право та кримінологія; кримінально-виконавче право». Дніпропетровськ, 2008. 238 с.
12. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України. 6-те вид., переробл. та доповн. / За ред. М.І. Мельника, М.І. Хавронюка. К.: Юридична думка, 2009. 1236 с.